

Vaqif YUSİFLİ,
filologiya elmləri doktoru

Şəki Azərbaycanın ən qədim, həm təbiəti, həm zəngin unikal mədəniyyəti, həm tarixi abidələri, həm yetirdiyi sənət adamları, həm də bənərsiz folklor inciləri ilə məşhuri-cahandır. Şəki yumoru, Şəki lətifələri bu iorpaqda yaşayan insanların xasiyyətinə, xarakterinə, hətta davranış normalarına uyğundu.

Şəki adı çəkiləndə Mirzə Fətəli Axundzadə, Rəşid bəy Əfəndiyev, Molla Cümə, İsmayıl bəy Nakam, Salman Mümtaz, Sabit Rəhman, böyük şairimiz Bəxtiyar Vahabzadə, İsmayıl Osmanlı, Lütəfəli Abdullayev, Əbdüləzəl Dəmirçizadə, Yaşar Qarayev, Aydın Məmmədov, Arif Abdullazadə, Hikmət Ziya kimi sənət fədailəri yada düşür və onlar haqq dünyasına qovuşsalar da, adları mədəniyyət tariximizdə əbədi yaşayır.

Filologiya elmləri namizədi Kamil Adışirinov "XX əsr Şəki ədəbi-mədəni mühiti (1900-2000-ci illər)" adlı bir monoqrafiya nəşr etdirib və bir əsr ərzində Şəkinin ədəbi-mədəni mənzərəsini yaradıb. 486 səhifədən ibarət olan bu kitab sözün əsil mənasında yeni bir elm sahəsinin-şəkişünaslığın yaranmasından xəbər verir. Xatırlayaq ki, neçə il öncə görkəmli tənqidçi Yaşar Qarayevin redaktorluğu və qiymətli bir ön sözü ilə "Şəki folkloru" adlı sanballı bir toplu da nəşr olunmuşdu.

Monoqrafiya üç fəsildən ibarətdir və biz bu fəsillərin hər biri haqqında təfəsilatı ilə, lap elə yığcam şəkildə məlumat vermək fikrində deyilik. Bu ənənəvi məlumat-fürüşlüqdan imtina edib monoqrafiyada nəzərə çarpan və oxucunu öz ardınca çəkib aparan bəzi məqamlara diqqət yetirmək istəyirik.

BİRİNCİ MƏQAM: Bütün əsr boyu Şəkiddə ədəbi-mədəni mühit öz canlı, dinamik və sürəkli inkişafı ilə xarakterizə oluna bilər. Bu bölgədə aşiq sənəti, ədəbi həyat, teatr yanaşı addımlamış və bu proses heç bir vaxt səngiməmişdir. Məniələr və qadagılar belə Şəkinin mədəni simasına xələl gətirməmişdir. Məmləkətimizin paytaxtı Bakıda, Naxçıvanda, Qarabağda, Gəncədə, Qubada, Şirvanda, Qazaxda hər hansı ədəbi-mədəni hadisələr müvazi olaraq Şəkiddə də cərəyan etmiş və beləliklə, Şəki də Azərbaycan mədəniyyətinə öz töhfələrini bəxş etmişdir. Məsələn, 1923-cü ildə bir qrup yazıçı Bakıda "Türk ədib və şairlər ittifaqı" adında bir dərnək yaratmışdılar, iki ildən sonra Azərbaycanın bir sıra şəhərlərində "Qızıl qələmlər ittifaqı" fəaliyyətə başladı və Naxçıvanda, Gəncədə, Şəkiddə də "Qızıl qələmlər" in şöbələri açıldı. Gələcəyin böyük dramaturqu Sabit Rəhman, sonralar məşhur dilçi kimi tanınan professor Əbdüləzəl Dəmirçizadə, Azərbaycanda geokimya elminin təşkilatçısı Heydər Əfəndiyev Şəkiddəki "Qızıl qələmlər" in ilk üzvləri olmuşlar. İyirminci-otuzuncu illərdə Azərbaycanda ilk rəsm dövlət teatrların yaranması ilə əlamətdar idi 1932-ci ildə Şəkiddə də belə bir teatrın yaranması zərurətə çevrildi. Bunu musiqi və incəsənətin digər sahələri haqqında da söyləmək olar.

İKİNCİ MƏQAM: Kitabda təkcə Şəkinin deyil, ümumən Azərbaycanın bir sıra unudulmuş, haqqında az danışılan ya da tamam unudulan ziyalıları ilk dəfə olaraq geniş işıqlandırılır. Bu unudulmuşların

içində elələri var ki, onlar maarif, mədəniyyət sahəsində ilkin olaraq seçilmiş, fərqlənmiş, amma sonra yetirdiyi tələbələr, yeni gələn istedadlar irəli çıxmış, beləliklə, "baniyi -karlar" nisbətən arxa plana keçmişlər. Kimdir onlar?

Xx əsrin əvvəllərində Şəkiddə ədəbi mühitin formalaşmasında mühüm rol oynamış, əsərlərini "Qazi" təxəllüsü ilə qələmə alan Hacıbaba Mehdişadə. Yenə həmin illərdə maarifçi aydınlardan biri-Məşədi Mehdi Sadiqov da Şəkinin mədəni həyatında, xüsusilə teatrdə qızgın fəaliyyəti ilə seçilmişdir. Gəs Müstəfa Əlibəyov necə? K.Adışirinov onu tanınmış ictimai siyasi xadim, ədəbiyyat yaradıcısı və təbliğatçısı kimi təqdim edir. O, bir neçə pyesi ilə Azərbaycan dramaturgiyasında öz sözünü deyə bildi. "Məhkəmələr qarşısında tökülən qanlı yaşlarımız" və "Cəllad mülkədarın qurbanı" pyesləri sonralar öz həqiqi qiymətini almış, tanınmış tədqiqatçı Ədalət

dərəcə maraqlı faktlar, məlumatlar diqqəti cəlb edir. Ancaq bu faktlar və məlumatlar elmi həqiqətin ifadəsinə çevrilirlər. Xüsusilə "Şəki fəhləsi" qəzeti "Səbuhi" ədəbi məclisinin əsas tribunası kimi və qəzetin ideya-siyasi və ədəbi -mədəni məzmunu (1921-1991-ci illər) və "Müstəqillik illərində Şəkiddə ədəbi proses və mədəni inkişaf (1991-2000-ci illər)" fəsilləri ağır tədqiqatçı əməyinin bəhrəsi kimi nəzərə çarpır. Hiss olunur ki, K.Adışirinov Şəkinin ədəbi-mədəni həyatını az qala gün-gün, ay-ay, il-il izləmiş, heç bir faktı, xidməti olan heç bir şəxsi və heç bir hadisəni nəzərdən qaçırmamışdır. Doğrudan da "Nuxa fəhləsi" qəzeti və "Səbuhi" ədəbi məclisi Şəkinin mədəni simasının göstəricisi olmuşdur. Məsələn, Şəkiddə Məhyəddin Abbasov indi hörmətlə xatırlayır. Kim idi o? Monoqrafiyada oxuyuruq: "Məhyəddin Abbasovun "Şəki fəhləsi" qəzetinə rəhbərlik etdiyi illərdə qəzet cəmiyyətə yaradıcı insanların

Monoqrafiyanın III fəslə müstəqillik illərində Şəkiddə ədəbi proses və mədəni inkişafa həsr olunmuşdur. Müəllifin bu prosesə bələdliyi daha bariz nəzərə çarpır. Çünki onun bir alim və publisist kimi qızgın fəaliyyəti də məhz bu illərə təsadüf edir. K.Adışirinova "İsmayıl bəy Nakam=-həyat və yaradıcılığı", "Qədim türk yurdu Oxud", "Şəkiddə məhəllə adları, soylar və ləqəblər" kitablarının və onların elmi, publisistik məqalələrin müəllifidir. Ona görə də müstəqillik illərinin ədəbi-mədəni həyatını daha yaxşı bilir, çünki həmin illərin olayları içərisində olmuşdur.

Mənim də Şəki ədəbi-mədəni mühitinin son illəri ilə bağlı bilgilərim az deyil, amma K.Adışirinov bunları hamımızdan yaxşı bilir. Şəkiddə hal-hazırda Azərbaycan Yazıçılar birliyinin filialı fəaliyyət göstərir. Bu filialın rəhbəri istedadlı şair Vaqif Aslanlıdır.

Bir ocaq qaladı o tayda bacı,

ŞƏKİ ƏDƏBİ-MƏDƏNİ MÜHİTİNİN TƏDQİQİ

**Bir ocaq qaladı bu tayda qardaş.
Diriykən ayrılıq ölüməndə acı,
Bizim başımıza tale salıb daş,
Tüstümüz görünür Arazın üstə.**

Bu misralar Vaqif Aslanındır və K.Adışirinov onun yaradıcılığının əsas cövhərini ortaya çıxara bilər.

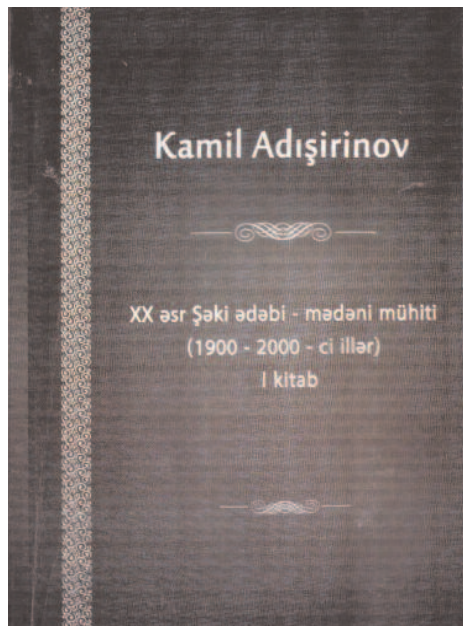
**Onu necə vəsf eləyim-
Bu gözəllik qarşısında.
Qələm də lal, ilham da lal,
Yaradanın qüdrətiylə,
Dağ döşünə nəqş olunan,
Gözəl bir tablodu Marxal.**

Bu isə təkcə Şəkiddə deyil, ondan kənarda da istedadlı bir şair kimi tanınan Məis Səlimin misralarıdır. Həmin fəsildə K.Adışirinov Yusif Şükürlünün, Əhməd Zəyzidlinin, Həillah Kamilin, Ələsgər Salamovun yaradıcılığından da söz açır.Bunlar Şəki mühitində tanınmış simalardır. Amma çox təəssüf ki, K.Adışirinov nəinki Şəkiddə, Azərbaycan ədəbi mühitində istedadlı bir şair və tərcüməçi kimi tanınan Namizəd Xalidoğlunun və daha başqa bir şairin-Rəmis Orsərin yaradıcılığından söz açmağı unutmuşdur. Namizəd Xalidoğlu indinin özündə bizim müasir poeziyada seçilən, fərqlənən şairlərdəndir. Onun "Kövşən ətri gəlir şeirlərimdən" misrası məşhurdur və Şəkiddə, doğulduğu kənddə yaşaya-yaşaya əyalət çərçivəsini qıraraq müasir poeziyada tanınmaq heç də az iş deyil.

**Boyu balacadı sətrinə görə,
Bununçün kiməsə bir işi düşməz.
Mənim şeirlərim ətrinə görə
Heç kəsin şeiriylə dəyişik düşməz,
Kövşən ətri gəlir şeirlərimdən.**

**Kəsir qabağımı küləklər bəzən,
Saçımdan yapışır, dizimə döyür.
İş elə gətirib sevdiiyim gözəl,
Şeirim oxuyub gözünü döyür,
Kövşən ətri gəlir şeirlərimdən.**

Əlbəttə, K.Adışirinovun monoqrafiyasında qüsurlar da ola bilər (kiminsə adı unudulub, hansı faktsa yaddan çıxıb və s. belə səbəblər), amma bu əsər doğrudan da bir əsr Şəki ədəbi-mədəni mühiti haqqında dolğun təsəvvür yaradır və müəllifin zəhmətini qiymətləndiririk, təqdir edirik.

açıq baxışını ifadə edən yazıların verilməsi və xalqa çatdırılması ilə bağlı əsil tribuna çevrilmişdir Məhyəddin Abbasov yüksək vətənpərvərlik nümayiş etdirərək Xalq şairimiz Bəxtiyar Vahabzadənin "Gülüstan" poemasını qəzetin səhifələrinə çıxarmışdı. Qorxmaz jurnalistin bu hərəkəti həm B.Vahabzadəni, həm də özünü ağır təqibə məruz qoymuşdu". Unudulmuşlar haqqında söhbəti davam etdirək. Yazıçı Lütəfəli Həsənov.

İxtisasca həkim idi, amma bir ədəbiyyat adamı kimi də o dövrdə sevilirdi, məhsuldar dramaturq idi. Ənvər Mirzəoğlu- lirik və satirik şeirlər müəllifi. Mirpaşa Hümətov- o da gözəl şair idi. Bu sırada Yaqub Mahir, Məmməd Çələbiyev, Ələşrəf Məmmədov, Tofik Qafarov, Şahid Məmmədkerimov, Telman Həmidli, Minayə Piriyeva, Surağat Qurbani, Sirac Həbibullayev, Şərif İdrisov (bu şəxsi mən də yaxşı tanıyırdım, "Azərbaycan" jurnalında çalışarkən tez-tez bizə yazı gətirirdi) və s. şəxslər Şəki ədəbi mühitinin canlanmasında əməyini əsirgəməmişlər. Əlbəttə, bunların bir çoxunun istedadı yalnız "region ədəbiyyatı" səviyyəsində idi, onların Azərbaycan ədəbi mühitində parlamamaları təbii idi. Ancaq onlar olmasaydı, Şəkiddə ədəbi mühit formalaşmazdı. K.Adışirinov isə onların hər birinin yaradıcılığını sevvə-sevvə tədqiq edir.

K.Adışirinovunmonoqrafiyasında son